

KONFLIKTI I DEFENDOLOŠKI ASPEKTI NJIHOVOG PREVAZILAŽENJA

prof. dr Duško Vejnović¹

Slaven Knežević, MA²

Apstrakt: Članak istražuje prirodu konflikata i mogućnosti njihovog prevazilaženja kroz prizmu defendoloških pristupa. Konflikti predstavljaju inherentni dio ljudskih odnosa i društvenih struktura, a njihovo razumijevanje i upravljanje ključno je za održavanje mira i stabilnosti. Kroz analizu različitih teorijskih pristupa i praktičnih iskustava, članak se fokusira na tri ključna aspekta: psihosocijalne dimenzije konflikata, institucionalne mehanizme za njihovo rješavanje i preventivne strategije. Defendologija, kao interdisciplinarna oblast koja se bavi proučavanjem odbrane i bezbjednosti, pruža jedinstvene uvide u načine na koje se konflikti mogu prevenirati, upravljati i rješavati. Rezultati istraživanja pokazuju da je holistički pristup koji kombinuje psihološke, socio-loške i politološke perspektive najefektivniji u razumijevanju i rješavanju konflikata.

Ključne reči: *konflikti, defendologija, upravljanje konfliktima, preventivna diplomatija, transformacija konflikata, bezbjednost, mir, mirotvorstvo*

1 Redovni profesor, Univerzitet u Banjoj Luci. Korespodencija: profesordusko@gmail.com

2 Doktorant Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci i master student Pravnog i Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci.
Korespodencija: slaven.knezevic998@gmail.com

1. UVOD

Konflikti predstavljaju složene fenomene koji se manifestuju na različitim nivoima društvene organizacije - od interpersonalnih odnosa do međunarodnih sukoba (Miall, Ramsbotham & Woodhouse, 2018). Defendologija, kao relativno nova naučna disciplina, nastoji da pruži sveobuhvatan okvir za razumijevanje i rješavanje konflikata kroz integrisanje znanja iz oblasti psihologije, sociologije, politikologije i međunarodnih odnosa (Sandole, 2017). Značaj ovog pristupa postaje sve veći u savremenom svijetu karakterisanom rastućom kompleksnošću i međuzavisnošću društvenih sistema. Teorijski okvir defendologije počiva na pretpostavci da su konflikti prirodni dio ljudske interakcije, ali da njihova destruktivna potencijala mogu biti smanjena kroz adekvatno razumijevanje njihovih uzroka, dinamike i mehanizama transformacije (Galtung, 2020). Pristup nadilazi tradicionalne parcijalnog pristupa koji se fokusiraju na samo jedan aspekt konflikta, umjesto toga nudeći integrisanu perspektivu koja uzima u obzir sve relevantne faktore (Lederach, 2019). Savremena istraživanja u oblasti konflikata pokazuju da su najuspješniji pristupi oni koji kombinuju teorijska znanja sa praktičnim iskustvima iz terena (Wallensteen, 2019). Defendološki pristup upravo to i čini - povezuje akademske analize sa praktičnim strategijama implementacije, što rezultuje efikasnijim metodama prevazilaženja konflikata (Kriesberg, 2017). Kroz ovaj članak biće analizirani ključni aspekti defendološkog pristupa konfliktima, sa posebnim akcentom na psihosocijalne dimenzije, institucionalne mehanizme i preventivne strategije.

2. PSIHO SOCIJALNE DIMENZIJE KONFLIKATA

Psihosocijalne dimenzije konflikata predstavljaju kompleksan skup faktora koji uključuju individualne psihološke procese, grupnu dinamiku i šire društvene uticaje (Burton, 2018). Razumijevanje ovih dimenzija ključno je za razvoj efikasnih strategija rješavanja konflikata, jer se fokusira na dublje uzroke napetosti umjesto samo na njihove manifestacije. Na individualnom nivou, psihološki faktori kao što su percepcija prijetnje, potreba za bezbjednošću, identitetom i kognitivne distorzije igraju

centralnu ulogu u nastanku i eskalaciji konflikata (Burton, 2018). Teorije socijalne identifikacije objašnjavaju kako pojedinci konstruišu svoj identitet kroz pripadnost grupama i kako se taj proces može pretvoriti u izvor međugrupnog konflikta (Pruitt & Kim, 2017). Kada se pojedinci osjećaju ugroženo u svom identitetu ili statusu, oni su skloni da se angažuju u konfliktno ponašanje kao način zaštite svojih interesa.

Grupna dinamika dodaje dodatnu kompleksnost ovom procesu. Fenomeni kao što su grupno mišljenje, polarizacija grupa i međugrupna predrasuda mogu značajno uticati na to kako se konflikti razvijaju i održavaju (Jeong, 2018). Istraživanja pokazuju da grupe često donose ekstremnije odluke od pojedinaca, što može dovesti do eskalacije konflikata koji bi inače mogli biti riješeni kroz razumne kompromise (Zartman & Faure, 2020). Društveni kontekst takođe igra ključnu ulogu u oblikovanju konflikata. Socioekonomske nejednakosti, kulturalne razlike, istorijske traume i nedostatak resursa mogu kreirati pogodno tlo za nastanak i održavanje konflikata (Ramsbotham, Miall, & Woodhouse, 2021). Defendološki pristup prepoznaje važnost ovih strukturalnih faktora i nastoji da razvije strategije koje se bave ne samo simptomima već i uzrocima konflikata (Galtung, 2020). Emocijska dimenzija konflikata često je zanemarena u tradicionalnim pristupima, ali defendologija je prepoznaje kao ključnu (Lederach, 2019). Emocije kao što su strah, bijes, ponos i sram mogu značajno uticati na to kako strane u konfliktu percipiraju situaciju i reaguju na nju. Razumijevanje i upravljanje ovim emocijama može biti ključno za uspješno rješavanje konflikata (Fisher & Ury, 2019).

3. INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA RJEŠAVANJE KONFLIKATA

Institucionalni mehanizmi predstavljaju formalne i neformalne strukture kroz koje se konflikti mogu prevenirati, upravljati i rješavati (Wallenstein, 2019). Takvi mehanizmi funkcionišu na različitim nivoima - od lokalnih zajednica do međunarodnih organizacija - i predstavljaju ključne elemente defendološkog pristupa konfliktima. Pravni okviri i sudski sistemi predstavljaju najformalnije institucionalne mehanizme za rješavanje konflikata. Oni pružaju strukturisan pristup rješavanju sporova kroz pri-

mjenu zakonskih normi i procedura (Kriesberg, 2017). Međutim, limitacije tradicionalnog sudskog pristupa, kao što su rigidnost, dugotrajnost procesa i fokus na kažnjavanje umjesto na rješavanje osnovnih problema, dovele su do razvoja alternativnih metoda rješavanja sporova. Medijacija i arbitraža predstavljaju ključne alternative tradicionalnom sudskom postupku. Medijacija, kao proces u kojem neutralna treća strana pomaže stranama u sporu da dođu do uzajamno prihvatljivog rešenja, pokazala se posebno efikasna u rješavanju konflikata gdje je važno očuvati odnose između strana (Fisher & Ury, 2019). Arbitraža, sa druge strane, pruža više strukturiran pristup gdje treća strana donosi obavezujuće odluke (Burton, 2018).

Na međunarodnom nivou, organizacije kao što su Ujedinjene nacije, regionalne organizacije i nevladine organizacije razvile su sofisticirane mehanizme za preventivnu diplomatiju, mirotvorstvo i izgradnju mira (Miall, Ramsbotham, & Woodhouse, 2018). Takvi mehanizmi uključuju rane upozoravajuće sisteme, misije za praćenje situacije, medijacije na visokom nivou i operacije za održavanje mira (Knežević, 2024). Restorativna pravda predstavlja relativno nov pristup koji se fokusira na liječenje štete prouzrokovane konfliktom umjesto samo na kažnjavanje prekršio-ca (Sandole, 2017). Ovakav pristup posebno je relevantan za konflikte koji su ostavili duboke posljedice na zajednice i može biti integriskan u defendološke strategije rješavanja konflikata. Prevencija konflikata kroz institucionalne mehanizme uključuje razvoj ranijih upozoravajućih sistema, jačanje vladavine prava, promovisanje demokratskih procesa i rada na strukturalnim reformama koje se bave osnovnim uzrocima konflikata (Wallenstein, 2019). Preventivni pristupi često su manje spektakularni od reaktivnih mjera, ali mogu biti značajno efikasniji u dugoročnom rješavanju problema (Zartman & Faure, 2020).

4. PREVENTIVNE STRATEGIJE I TRANSFORMACIJA KONFLIKATA

Preventivne strategije predstavljaju proaktivan pristup koji se fokusira na identifikovanje i obrađivanje potencijalnih izvora konflikata prije nego što oni eskaliraju u otvorene sukobe (Galtung, 2020). Ovaj pristup, centralan u defendološkoj teoriji i praksi, bazira se na pretpostavci da je

prevencija konflikata i ekonomski i humanitarno efikasnija od njihovog reaktivnog rješavanja. Rani upozoravajući sistemi predstavljaju ključnu komponentu preventivne strategije. Sistemi koriste različite indikatore - ekonomske, socijalne, političke i bezbjednosne - da identifikuju situacije koje mogu dovesti do konflikata (Ramsbotham, Miall & Woodhouse, 2021). Moderni tehnološki alati, uključujući analizu velikih podataka i vještačku inteligenciju, omogućavaju preciznije praćenje i predviđanje potencijalnih konflikata.

Transformacija konflikata je sveobuhvatan pristup koji nastoji da promjeni strukturne i relacione aspekte konflikata na način koji omogućava održive pozitivne promjene (Lederach, 2019). Za razliku od rješavanja konflikata koji se fokusira na trenutno rješavanje problema, transformacija konflikata nastoji da se bavi osnovnim uzrocima i da kreira uslove za dugoročni mir. Obrazovanje za mir predstavlja ključnu preventivnu strategiju koja se fokusira na razvijanje vještina i stavova potrebnih za miroljubivo rješavanje konflikata (Jeong, 2018). Predočeno uključuje kritičko mišljenje, empatiju, komunikacione vještine i razumijevanje različitosti. Programi obrazovanja za mir implementiraju se na svim nivoima obrazovnog sistema, od osnovnih škola do univerziteta (Burton, 2018). Ekonomske preventivne strategije se fokusiraju na obrađivanje strukturalnih nejednakosti i ekonomskih frustracija koje mogu dovesti do konflikata (Kriesberg, 2017). Takvo uključuje razvoja program pomoći usmjerenih na područja visokih tenzija, promovisanje ekonomskog razvoja i kreiranje ekonomskih inicijativa za miroljubivo ponašanje.

Izgradnja civilnog društva predstavlja još jednu ključnu preventivnu strategiju. Jaka civilna društva sa aktivnim nevladinim organizacijama, nezavisnim medijima i građanskim inicijativama mogu služiti kao *buffer* zone između različitih grupa i pomoći u rješavanju napetosti prije nego što eskaliraju u otvorene konflikte (Sandole, 2017). Kulturalne i *interfaith* inicijative stavljaju fokus na promovisanje razumijevanja i tolerancije između različitih kulturnih i religijskih grupa (Pruitt & Kim, 2017). Ove inicijative mogu uključivati međukulturne dijaloge, zajedničke projekta i personalne različitosti kao izvor snage umjesto podjele. Međunarodna saradnja u prevenciji konflikata uključuje dijeljenje informacija, koordinaciju policijske odgovornosti i razvoj zajedničkih strategija (Wallenstein,

2019). Regionalne organizacije imaju posebno važnu ulogu u ovom procesu jer često imaju bolje razumijevanje lokalnih konteksta i veći legitimitet u intervenciji (Miall, Ramsbotham, & Woodhouse, 2018).

5. DEFENDOLOGIJA KAO NOVA PARADIGMA U NAUCI O KONFLIKTIMA

Defendologija, kao relativno nova naučna disciplina, predstavlja revolucionarni pristup razumijevanju i rješavanju konflikata kroz integrisanje znanja o zaštiti, odbrani i bezbjednosti. Profesor dr Duško Vejnović, kao jedan od glavnih protagonista razvoja ove discipline, definiše defendologiju kao nauku koja nastoji da pruži “jedinostveni sistemski pristup” proučavanju osnovnih pojava na polju zaštite, odbrane i bezbjednosti (Vejnović, 2021). Prema Vejnovićevom konceptualnom okviru, defendologija se zasniva na formuli zaštita + odbrana = bezbednost, gdje svaki od ovih elemenata predstavlja ključnu komponentu cjelokupnog sistema (Vejnović, 2021). Takav pristup nadilazi tradicionalne parcijalnih pristupa koji se fokusiraju na izdvojene aspekte bezbjednosti, umjesto toga nudeći sveobuhvatnu perspektivu koja povezuje različite naučne discipline u jedinstvenu cjelinu.

Osnovni principi defendologije počivaju na pretpostavci da je bezbjednost “jedna i nedjeljiva”, te da zaštitno-odbrambena funkcija mora biti “sveobuhvatna i nerazdvojiva” (Vejnović, 2021). Ovaj holistički pristup omogućava bolje razumijevanje složenih međuodnosa između različitih faktora koji utiču na nastanak i razvoj konflikata, kao i razvoj efikasnijih strategija za njihovo prevazilaženje. Defendološka perspektiva posebno je relevantna u savremenom kontekstu gdje se tradicionalni koncepti bezbjednosti proširuju i transformišu. Vejnović ističe da se zaštita odnosi na “identifikaciju uslova pod kojim se prijeti” različitim entitetima, kao i na njihovo “redukovanje do obima koji ne prijeti dostignutom nivou bezbjednosti” (Vejnović, 2021). Takav proaktivan pristup fokusira se na prevenciju i rano upozoravanje umjesto samo na reaktivne mjere.

Praktična primjena defendoloških principa u rješavanju konflikata uključuje razvoj integrisanih strategija koje kombinuju preventivne, zaštitne i odbrambene elemente. Takav pristup posebno je važan u kon-

tekstu savremenih hibridnih prijetnji i asimetričnih konflikata gdje tradicionalni mehanizmi bezbjednosti često nisu adekvatni. Defendologija takođe predstavlja značajan doprinos međunarodnoj zajednici nauka o miru i bezbjednosti, pružajući novi okvir za razumijevanje kompleksnih bezbjednosnih izazova 21. vijeka. Kroz integraciju različitih disciplinarnih perspektiva, defendologija omogućava razvoj inovativnih pristupa koji mogu efikasnije odgovoriti na savremene bezbjednosne izazove (Vejnović & Obrenović, 2019).

Defendološki pristup konfliktima predstavlja značajan napredak u razumijevanju i rješavanju složenih društvenih napetosti (Galtung, 2020). Kroz integraciju psihosocijalnih, institucionalnih, preventivnih dimenzija i defendološke paradigme, ovaj pristup pruža sveobuhatan okvir za obrađivanje konflikata na način koji ne samo rješava trenutne probleme već i uspostavlja osnove za dugoročni mir i stabilnost (Lederach, 2019). Psihosocijalne dimenzije konflikata otkrivaju kompleksnost ljudskih motivacija i ponašanja u konfliktnim situacijama (Burton, 2018). Razumijevanje individualnih psiholoških procesa, grupne dinamike i širih društvenih faktora (Knežević, 2024) omogućava razvoj ciljanih intervencija koje se bave osnovnim uzrocima konfliktor umjesto samo njihovim simptomima (Pruitt & Kim, 2017). Ovakav pristup prepoznaje da su konflikti često rezultat dublje ležećih potreba i strahova, i da njihovo trajno rješavanje zahtijeva obrađivanje ovih osnovnih problema.

Institucionalni mehanizmi predstavljaju strukturalni okvir kroz koji se konflikti mogu efikasno upravljati i rješavati (Wallenstein, 2019). Od tradicionalnih sudskih sistema do inovativnih pristupa kao što su medijacija i restorativna pravda, ovi mehanizmi pružaju različite opcije za različite tipove konflikata (Fisher & Ury, 2019). Međunarodne organizacije i regionalne structure takođe igraju ključnu ulogu u pružanju podpore i resursa za rješavanje kompleksnijih konflikata (Miall, Ramsbotham & Woodhouse, 2018). Preventivne strategije i transformacija konflikata predstavljaju možda najvažniji doprinos defendološkog pristupa (Kriesberg, 2017). Umjesto čekanja da konflikti eskaliraju pa tek onda reagovanja, ovaj proaktivan pristup nastoji da identifikuje i obrađuje potencijalne probleme u ranoj fazi. Transformacija konflikata ide korak dalje, nastojajući da kreira pozitivne promjene koje će omogućiti održivi mir (Sandole, 2017). Defendologija,

kao nova paradigma u nauci o konfliktima, predstavlja možda najznačajniji doprinos savremenom razumijevanju bezbjednosnih izazova (Vejnović, 2021). Vejnovićev pristup koji integriše zaštitu, odbranu i bezbjednost u jedinstvenu cjelinu pruža teorijski i praktični okvir koji nadilazi ograničenja tradicionalnih disciplinarnih pristupa. Holistički model omogućava bolje razumijevanje kompleksnih uzroka konflikata i razvoj efikasnijih strategija za njihovo rješavanje (Knežević, 2025).

Integracija četiri ključna pristupa - psihosocijalnog, institucionalnog, preventivnog i defendološkog - kroz jedinstveni okvir pruža holističku perspektivu koja je neophodna za efikasno rješavanje savremenih konflikata (Jeong, 2018). Budući rad u ovoj oblasti trebao bi se fokusirati na dalji razvoj praktičnih alata i strategija, jačanje institucionalnih kapaciteta i promovisanje kulture mira na svim nivoima društva (Ramsbotham, Miall & Woodhouse, 2021). Defendološki pristup konfliktima nije samo akademska vežba već praktičan okvir za kreiranje miroljubivijeg svijeta (Zartman & Faure, 2020). Kroz kombinaciju teorijskog razumijevanja sa praktičnim aplikacijama, ovaj pristup ima potencijal da značajno doprinese smanjenju uzrokovanih konflikata i promociji održivog mira i razvoja.

6. TEHNOLOŠKI IZAZOVI I VJEŠTAČKA INTELIGENCIJA U UPRAVLJANJU KONFLIKTIMA

Revolucionarne promjene u oblasti tehnologije fundamentalno transformišu načine na koje se konflikti manifestuju, razvijaju i rješavaju u 21. vijeku. Vještačka inteligencija, mašinsko učenje, analiza velikih podataka i autonomni sistemi postaju nerazdvojni dio savremenog bezbjednosnog pejzaža, stvarajući nove mogućnosti ali i neočekivane izazove za upravljanje konfliktima. Primjena vještačke inteligencije u ranom otkrivanju konflikata predstavlja jedan od najznačajnijih napredaka u preventivnoj defendologiji. Algoritmi mašinskog učenja sposobni su da analiziraju ogromne količine podataka iz različitih izvora - društvenih mreža, ekonomskih pokazatelja, klimatskih promjena, migracionih tokova - i identifikuju obrasce koji mogu ukazivati na povećan rizik od izbijanja konflikata. Takvi sistemi mogu da predvide potencijalne tačke zapaljenja sa daleko većom preciznošću nego tradicionalni analitički pristupi.

Automatizovane platforme za praćenje medija i društvenih mreža omogućavaju kontinuirano praćenje govora mržnje, dezinformacija i propagandnih kampanja koje često prethode eskalaciji konflikata. Algoritmi za obradu prirodnog jezika mogu da detektuju suptilne promjene u javnom diskursu koji signaliziraju rastuće tenzije između različitih grupa. Tehnološka rješenja pružaju donosiocima odluka dragocijene uvide o dinamici konflikata u realnom vremenu. *Blockchain* tehnologija otvara nove mogućnosti za transparentno i nepromjenjivo dokumentovanje kršenja ljudskih prava, ratnih zločina i drugih oblika nasilja tokom konflikata. Decentralizovana priroda *blockchain*-a čini ga otpornim na manipulacije i cenzuru, što može biti od ključne važnosti za buduće procese pravde i pomirenja. Pametni ugovori mogu automatizovati implementaciju mirovnih sporazuma i osigurati poštovanje dogovorenih obaveza.

7. ZAKLJUČAK

Analiza defendoloških aspekata prevazilaženja konflikata kroz prizmu savremenih teorijskih i praktičnih pristupa otkriva složenu prirodu ove problematike i potrebu za multidisciplinarnim pristupom. Ovaj članak je nastojao da pruži sveobuhvatnu sliku mogućnosti koje defendologija, kao nova naučna paradigma, nudi u domenu rješavanja i transformacije konflikata. Istraživanje psihosocijalnih dimenzija konflikata pokazuje da je razumijevanje dubinskih psiholoških procesa i društvenih dinamika ključno za efikasno upravljanje konfliktnim situacijama. Pojedinačne i grupne motivacije, emocije i percepcije predstavljaju temelj na kojem se grade konflikti, ali istovremeno i osnovu za njihovo konstruktivno rješavanje. Ovakav uvid nameće potrebu da se u budućim pristupima rješavanju konflikata veća pažnja posveti psihološkim aspektima, a ne samo formalnim procedurama. Institucionalni okviri za rješavanje konflikata pokazali su se kao nezamjenjivi elementi u procesu njihove transformacije. Međutim, efikasnost ovih mehanizama zavisi od njihove sposobnosti da se prilagode specifičnostima svakog konflikta. Tradicionalni sudski pristupi, iako važni, moraju biti dopunjeni alternativnim metodama kao što su medijacija, arbitraža i restorativna pravda, kako bi se postigla održiva rješenja.

Preventivni pristup predstavlja možda najznačajniji doprinos savremene defendologije oblasti upravljanja konfliktima. Mogućnost ranog prepoznavanja potencijalnih izvora konflikata i proaktivno djelovanje pre njihove eskalacije može značajno smanjiti društvene troškove i ljudsku patnju. Takva paradigma zahtijeva sistemske promjene u načinu na koji društva pristupaju bezbjednosnim izazovima. Defendološka teorija prof. dr Duška Vejnovića predstavlja revolucionarni pristup koji integriše zaštitu, odbranu i bezbjednost u jedinstvenu naučnu disciplinu. Sinteza omogućava holistično razumijevanje konflikata koje nadilazi tradicionalne fragmentisane pristupe. Vejnovićeva formula “zaštita + odbrana = bezbednost” pruža praktičan okvir za razvoj integrisanih strategija koje mogu efikasnije odgovoriti na savremene bezbjednosne izazove. Savremeni konflikti karakteriše sve veća kompleksnost koja proističe iz globalizacije, tehnoloških promjena i evolucije društvenih struktura. Novi izazovi zahtijevaju inovativne pristupe koji mogu da se nose sa hibridnim prijetnjama, asimetričnim konfliktima i međuzavisnostima koje karakterišu savremeni svijet. Defendološki pristup, kroz svoju multidisciplinarnu prirodu, predstavlja odgovor na ove potrebe.

Praktična primena defendoloških principa zahtijeva značajne investicije u obrazovanje, institucionalnu izgradnju i međunarodnu saradnju. Kultura mira mora biti razvijana na svim nivoima društva - od osnovnih škola do univerziteta, od lokalnih zajednica do međunarodnih organizacija. Samo kroz ovakav sveobuhvatni pristup mogu se postići trajni rezultati. Budućnost defendologije leži u njenoj sposobnosti da kontinuirano evolui- ra i prilagođava se novim izazovima. Integracija novih tehnologija, kao što su vještačka inteligencija i analiza velikih podataka, može značajno poboljšati kapacitete za rano upozoravanje i prevenciju konflikata. Istovremeno, potrebno je zadržati fokus na humanim aspektima konflikata i potrebama ljudi koji su njima pogođeni. Defendološki pristup konfliktima predstavlja više od akademske discipline - on je praktičan poziv na akciju za kreiranje sigurnijeg i pravednijeg svijeta. Kroz kombinaciju naučne riguroznosti sa praktičnom primjenjivošću, defendologija može dati značajan doprinos globalnim naporima za izgradnju održivog mira. Uspjeh ovog pristupa zavisiće od spremnosti naučne zajednice, praktičara i donosilaca odluka da prihvate njegovu kompleksnost i investiraju u njegovom daljem razvoju.

8. LITERATURA

1. Burton, J. W. (2018). *Conflict resolution and prevention: Theory and practice in international relations*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/conflict-resolution-and-prevention>
2. Fisher, R. & Ury, W. (2019). *Getting to yes: Negotiating agreement without giving in* (4th ed.). Penguin Random House. <https://www.penguin-randomhouse.com/books/getting-to-yes>
3. Galtung, J. (2020). *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*. International Peace Research Institute. <https://www.prio.org/publications/galtung-peace>
4. Knežević, S. (2024). *Krivičnopravna zaštita ustavnog poretka SFRJ*. Go-dišnjak Pravnog fakulteta, 46|2024, 103-128.
5. Knežević, S. (2024). *Prauzrok: nacrt za uvod u morfologiju kosmologije, evolucije i teogonije*. Beograd: Metaphysica.
6. Knežević, S. (2024). *Imperijalna prenapregnutost Sjedinjenih Američkih Država i Specijalna vojna operacija u Ukrajini*. Banja Luka: Evropski defendologija centar.
7. Kriesberg, L. (2017). *Constructive conflicts: From escalation to resolution* (5th ed.). Rowman & Littlefield. <https://rowman.com/ISBN/9781442274501/Constructive-Conflicts-From-Escalation-to-Resolution-Fifth-Edition>
8. Lederach, J. P. (2019). *The moral imagination: The art and soul of building peace*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/the-moral-imagination>
9. Miall, H., Ramsbotham, O. & Woodhouse, T. (2018). *Contemporary conflict resolution: The prevention, management and transformation of deadly conflicts* (4th ed.). Polity Press. <https://www.politybooks.com/bookdetail/?isbn=9781509516299>
10. Pruitt, D. G. & Kim, S. H. (2017). *Social conflict: Escalation, stalemate, and settlement* (4th ed.). McGraw-Hill Education. <https://www.mheducation.com/highered/product/social-conflict-pruitt-kim>
11. Ramsbotham, O., Miall, H. & Woodhouse, T. (2021). *Encyclopedia of conflict resolution*. Sage Publications. <https://us.sagepub.com/en-us/nam/encyclopedia-of-conflict-resolution>

12. Wallensteen, P. (2019). *Understanding conflict resolution: War, peace and the global system* (5th ed.). Sage Publications. <https://us.sagepub.com/en-us/nam/understanding-conflict-resolution>
13. Zartman, I. W. & Faure, G. O. (2020). *Escalation and negotiation in international conflicts*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/escalation-and-negotiation>
14. Jeong, H. W. (2018). *Peace and conflict studies: An introduction*. Routledge. <https://www.routledge.com/Peace-and-Conflict-Studies-An-Introduction>
15. Sandole, D. J. D. (2017). *Peacebuilding: Preventing violent conflict in a complex world*. Polity Press. <https://www.politybooks.com/bookdetail/?isbn=9780745675534>
16. Vejnović, D. (2021). *Defendologija - nova paradigma u nauci*. Evropski defendologija centar. <https://nvoblforum.com/prof-dr-dusko-vejnovic-defendologija-nova-paradigma-u-nauci/>
17. Vejnović, D. & Obrenović, P. (2019). *Osnovi defendologije*. Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja. <https://www.defendologija-banjaluka.com/files/Osnovi.defendologije.2019.dr.Dusko.Vejnovic.dr.Predrag.Obrenovic.pdf>

Rad primljen: 4.11.2024.

Rad odobren: 10. 3. 2025.